

M. A. Jacobsen 100 ár

Vildi í øllum lynna undir føroyskt mál

Undir hátíðarhaldinum í Kommunuskúlahøllini í Havn í sambandi við handan av bókmentavirðislonum og hundr- aðára minningardag M. A. Jacobsen helt Jóhan Hendrik W. Poulsen, professari, fyrilestur um málsliga virki hjá M. A. Jacobsen, sum vit endurgeva her í blaðnum.

Tann maður, ið henda virðislon ber navn eftir, M. A. Jacobsen bókavørður, varð føddur í dag fyri hundræð árum síðan. Eitt av tí merkiligasta nógva, sum hesin fjølmentaði hugsjónarmaður fekk avrikað alt ov stuttu ævi sína, var at vera sam- høvundur at teirri fyrstu rættilliga føroysku orðabókini, Føroysku-donsku orðabókini, sum teir báðir Chr. Matras góvu út í 1928. Undranarvert er, hvussu skjótt, teir fóru at at fáa hesa upp á seg stóru orðabók greidda til út- gávu. Hugmyndina átti Johannes Brøndum-Nielsen professari á Key- mannahavnar lærda há- skúla. Í 1922, tá ið fyrra helvt av hini stóru is- lensku-donsku orðabók- ini eftir Sigfús Blondal var útkomin, nevndi Brøndum-Nielsen í um- mæli um bókina í danska blaðnum Politiken, at eftirryskjandi var, at skjótt fór at koma ein fø- roysk „systurorðabók“. Hesi orð hansara völdu, at Carlsberg-grunnurin jätt- aði pening til føroyskt orðabókastarv, og ríkis- stýrið og lögtingið lótu síðan eisini styrk til verk- ið, bæði til handritsgerð og prenting. Henda bók

kom í tørv, nú ið føroyskt mál fór at vinna sær alt meira rásarum í landinum. Álitid frammanundan hevði verið orðalistin eftir Jakob Jakobsen í 2. bindi av „Færøsk Anthologi“, frálíkur so langt hann røkk, men ov litil sum

hjálpamóð hjá samtið við nýggjum og broyttum krøvum til málið. Men saman við orðfeingi frá Jens Chr. Svabo og Nicolai Mohr var hesin orð- alisti og eisini tann í „Færøsk folkesagn og æventyr“ kjarnin í nýggju orðabókini. Eisini er at nevna føroyska orðabókini eftir A. C. Evensen, sum kom út í heftum árinum 1905 og 1908, men útgáv- an datt tverri niðurfyri, tá ið komið var nakað út í bókstavin f. Heldur ikki mega vit gloyma ta stóru orðabókina í handriti, sum teir Svend Greundtvig og Jørgen Bloch settu saman í 1880-árunum burtur úr tí tilfari, sum tá var tókt, t.e. fyrst og fremst orð- søvnum eftir Svabo og Mohr og kvæðatekstun- um í handritinum til Fø- oya kvæði, sum teir tá vóru lidnir við at taka saman. Eisini tað, sum prentað var á føroyskum fyrri teirra dag slapp upp í part. Av hesum megar- verki eru vit á Føroya- málsdeildini so heppin at eiga ljóstkíði eintak.

Chr. Matras var við nám í norrenari málfrøði í Keypmannahavn, tá ið tað kom í lag at fáa gjørt føroyska-danska orðabók á fyrsta sinni. Hann var

sjálfvaldur at standa fyri arbeiðinum, men sær til hjálpar fekk hann vin- manninn M.A. Jacobsen, og mætari var ikki at leita. Hann var tá ein høv- udsmaður í føroyskum mentaheimi, bæði sum skrivandi maður og sum útgevi av annara verkum. Væl sat hann fyri sum bókavørður á Føroya amtsbókasavni, ið hann sum fyrsti lærði bóka- vørður okkara hevði skip- að av nýggjum eftir regl- um, ið tá vóru algondgar fyrri tilíkk bókasavn. Tað kom av sær sjálvum, at høvuðsarbeiðið við orð- abókini kom at vera her á landi, á bókasavninum, sum tá var í Erling jals gøtu í hinum fitta litla húsinum, sum eitt árið prýddi eitt av frimerkjum okkara, hinum vakrasta í Evropa tað árið. Og prent- að var hjá Dimmalætting í somu gøtu beint yvirav.

Tey sum kenna eitt sindur til orðabókaarbeiði, sum tað var fyrr og enn er fyrri stóran part, vita, at tørvur er á at skriva ør- grynni av smáseðlum, eitt orð á hvønn seðil við upplýsingum um kyn, bend- ing, merking, nýtslu, heimild o.a. Tíkið verður burtur úr bókum, ritum, bløðum o.t. men eisini úr talaðum máli. Øll henda seðlárúgva verður so skip- að í kassar í bókstavarøð. Hetta er so stóðið undir tí handriti, sum orðabókin verður prentað eftir.

Av heimildartilfari, sum er til skjals á landsbóka- savninum, sæst, at Mass og Christian hava fingið nógvgungfólk at hjálpa sær við at skriva seðlar, eina helst næmingar á lær- arasculanum. Ein teirra, ið við vóru, segði mær, at teir sótu í leisistovu ni á bókasavninum og kyttu seg at skriva. Men eftir at orðabókin kom út í 1928 helt seðlaskrivingin fram,

tá til tilætlaða danska-fø- royska orðabók. Men tilíkk bók kom ikki fyrr enn í 1967, tann eftir Jóhannes av Skarði; hon hevði einki samband við hesa gomlu ætlan, sum datt niðurfyri av orsökum, sum eg ikki kenni til fulnar. Hesir donsku-føroysku seðlar eru nú í varðveitslu á Føroyamálsdeildini. Her kann eg til stuttleika nevna, at eg minnst, at ein veturin, eg sum skúla- drongur í Havn hevði kvøðarbeiði á Lands- bókasavninum nakrar tímar um vikuna, at Sverri Fon landsbóka- vørður setti meg at skipa seðlarnar aftur í ein kassa, sum dottin var á gólvíð, so a. seðlarnir vóru komnir í ein vasa. At tey, sum tá hava skrivað hesar orða- seðlar fingi aðra lön í krónutali, enn vit nú á døgum eru von við, sýnir henda kvittan frá 22. des. 1928: „Fyri at hava skriv- að 1000 seðlar til orðabók- ina havi eg fingið 10 kr. (Undirskr.) Johannes Samuelsen.“ Hann var tá nýkomin á bókasavnið at arbeiða. Eg skal nevna nøkur onnur, ið hava skrivað seðlar fyrri orða- bókina um hetta mundið: Kristian Haraldsen, Tóur Dalsgaard, Napoleon Nolsøe Petersen, Elisabet Kamban, Hans Michael Jacobsen, Hanna Djur- huus, Anna Dalsgaard, Olaf Krossteig, Frida Pet- ersen, Jacob Wenning- sted, Hjørdis Kamban, Petur Andreassen, John Davidsen, Jógvan Jacob- sen, Mia Joensen, Elin- borg Samuelsen, Hanna Sørensen. Hetta eru so tey, eg eri komin framá við leysliga eftirkanning.

Teir hava eisini fingið sær samband við málkøn- ar menn, sum hava verið góðir í ávikum og latið teimum av málkunneika sínum. Nevnst kunnu

Simun av Skarði, Jákup Dahl, Hans Marius Eides- gaard og Mikkjal av Ryggi. Á bókasavninum eru goymdir listar við orð- um, sum Mass hevur sent Mikkjali á Ryggi at fáa betur at vita um. Mikkjal hevur so sett aftrat tað, sum hann hevur vítað at siga frá, og tað er sum vera man ikki lítið — alt væl og skynsamliga frá- sagt við greiðum og lýs- andi døðum. Hetta tilfar er okkum nógvgvort at hava fingið í hendur.

Sjálvur hevur Mass ver- ið iðin orðasavnari úr tal- aðum máli. Í stóra orða- savninum, sum nú er á Føroyamálsdeildini, koma vit javnan fram á orða- seðlar við styttingarmerk- num M.A.J., og á teimum eru upplýsingar ymsa- staðni úr landinum. Fyri stuttum fingi vit eina kippu av smáum seðlum niðan av landsbókasavn- inum skrivaðum við han- sara eyðlisnu hond. Hann man sum orðabókamenn flestir fyrr og seinni hava vant seg við at hava oyr- uni við sær, tá ið hann hevur verið millum manna og skrivað upp í luma- bók ella onkun lepa, ið fyrri hond hevur verið. Betri er at skriva meira enn minni, tí at altíð ber til at sálða aftaná. Eina søgu minnst meg hava hoyrt suður í Sandoyinni, sum kann kasta stuttliga glæmu á orðasavnara í verki. Mass kom framvið, har menn ar- beiddu vegg. Teir fingust við at steinstæta ella fylla undir leir við nevastórum gróti. Mass spyr, hvussu hetta eitur, sum teir gera. Ein teirra, Friðriks-Petur nevndur, er fúsar at svara: „Jú, góðin, hetta kalla vit at kulta“. Mass er kvíkur eftir lummabók og blýanti, spyr, um hetta

M.A. JACOBSEN til minnis

Í hesum døgum er hovi hjá fólki at siggja eina framsýning á Landsbókasavninum í sambandi við at 100 ár eru liðin, síð- ani M. A. Jacobsen, fyrrverandi bókavørður og býrádsfor- maður, var føddur.

Á framsýningini eru bókur og rit, sum M. A. Jacobsen, annaðhvørt sjálvur, ella saman við øðrum, legði til rættis. Eisini verða sýnd fram handrit og skjøl, eitt nú handritið til Føroysk-donsk orðabókina, sum Chr. Matras og M. A. Ja- cobsen góvu út í 1928.